

**İSLAM HUKUK TARİHİNDE SELEFİ SÖYLEM
HANBELİ MEZHEBİ**

Ferhat KOCA, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, 343 s.

Hilâl KOÇ*

Bu eser Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ne "Hanbeli Mezhebi" maddesi olarak yazılmış, daha sonra geliştirilerek müstakil bir kitap haline getirilmiş ve 1997 yılında doçentlik çalışması olarak takdim edilmiştir. 2002 yılında Ankara Okulu Yayınları arasında basılmıştır.

Eser giriş, üç ana bölüm ve sonuç bölümü olmak üzere beş genel başlık altında ele alınmıştır.

Giriş bölümünde, İslamiyetin doğuşundan Ahmed b. Hanbel'in yaşadığı döneme kadar İslam hukukunun tarihsel gelişimi özetlenmiştir. Birkaç alt başlıktan oluşan bu bölümde ilk olarak Hz. Muhammed dönemi ele alınmış, Mekke ve Medine'de nazil olan ayetlerin karakteristik özellikleri zikredilmiş, Kur'an ve Sünnet'in İslam Hukuku'na kaynak olmaları birkaç örnekle anlatılmıştır.

İkinci alt başlık Hulefâyi Râşidîn devrine ayrılmıştır. Yazar, bu devirde fukahâ'nın icthâd yapmak zorunda kalışlarını anlatmıştır. Çünkü bu dönemde hızla gelişmekte olan İslam toplumu çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmış ve bu problemlerin hepsini doğrudan doğruya Kur'an ve sünnette bulmak mümkün olmamıştır. Yazar bu konuyla ilgili olarak sahabe uygulamalarına değinir ve verdiği fetvalar açısından onları bir tasnife tâbi tutar.

* SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi.

50/670-130/750 yıllarını kapsayan Emeviler devri, bu devirde yaşanmış siyasi olaylar farklı bilgi düzeyindeki insanların rahatlıkla anlayabileceği kadar sade bir üslupla özet olarak sunulmuştur.

Giriş bölümü Abbâsîler dönemindeki hukuki gelişmelerle son bulmaktadır. Bu dönem yazar tarafından İslam Hukuku'nun olgunluk çağı olarak nitelendirilmiştir. Bu dönemde ictihad kapısının sonuna kadar açık olduğu belirtilirken, Ehl-i Re'ý ve Ehl-i Hadîs taraftarlarından bahsedilmiş, Ahmad b. Hanbel'in bu açıdan bulunduğu konum ortaya konulmuştur.

Konunun tarihi arka planıyla ilgili bu girişten sonra "Hanbeli Mezhebi'nin Kuruluş ve Tarihçesi" başlığını taşıyan birinci bölümde, kurucu imam olarak bilinen Ahmed b. Hanbel'in hayatı, ilim tahsil edişi, ders aldığı hocalar, mihne olayının gerçekleşmesiyle yaşadığı sıkıntılar, akaide dair fikirleri anlatılmıştır. Yaşanan siyasi olayların Ahmed b. Hanbel'in hayatına ve ilmî kişiliğine nasıl etki ettiği üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümün bundan sonraki kısmı mezhebin tedvin sürecine ayrılmıştır. Bu bağlamda Ahmed b. Hanbel'in öğrencileri olan, Kevsec (ö. 251/868-9), Ebû Bekir el-Esrem (ö. 260 veya 261/874), Ahmed b. Hanbel'in büyük oğlu Sâlih (ö. 266/879-80) başta olmak üzere, Ebû Bekir el-Hallâl (ö. 311/923), Ebû Muhammed el-Berbehârî (ö. 329/941) ve Ebül-Kâsım el-Hırakî'nin (ö. 334/945) ilmî kişilikleri ve tedvin sürecinde mezhebe katkıları belirtilmiştir. Mezhebin gelişme dönemi; Büveyhîler devri, Abbâsîlerin son iki yüz yılı, Memlükler devri, Osmanlılar Devri olmak üzere dört aşamada incelenmiştir. Anılan dönemler itibariyle mezhep içinde temayüz eden alimler, yaşadıkları döneme göre sınıflandırılarak tanıtılmıştır. Ebû Bekir en-Neccâd (ö. 348/960), Ebül-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî (ö. 360/971), Gulâmü'l-Hallâl (ö. 363/974), Ebû Ya'lâ el-Ferrâ (ö. 458/1066), Şerîf Ebû Ca'fer el-Hâşimî (ö. 470/1077-8), Abdullah b. Muhammed el-Herevî (ö. 481/1089), Ebül-Ferec Abdülvâhid b. Muhammed eş-Şirâzî (ö. 486/1094), Ebül-Hattâb el-Kelvezânî (ö. 510/1116), Ebül-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200), Fahreddîn Muhammed b. Teymiyye (ö. 622/1225), Takiyyüddin İbn Teymiyye (ö. 728/1327), İbn Kayyim el-Cevziyye (ö.751/1350), Şerefüddîn Musâ b. Ahmed el-Haccâvî (ö. 968/1560) eserinde ilmî kişilikleri ve mezhebe katkıları anlatılan alimlerden en önemlileridir. Birinci bölümün son başlığı Mezhebin Coğrafyası olup, bu başlık altında Hanbeli Mezhebi'nin tedvininden günümüze kadar hangi bölge-

lerde etkin olduğu, bu bölgelerdeki seyri üzerinde durulmuş, mezhebin günümüz İslâm coğrafyasında hangi bölgelerde hâkim olduğu tespit edilmiştir.

Eserin ikinci bölümünün başlığı “Hanbeli Mezhebi’nin Usulü ve Genel Karakteristiği” adını taşımaktadır. Bu bölümde İslam Hukuku’nun kaynakları; üzerinde “ittifak edilen” ve “ihtilaf edilen” deliller şeklinde iki kategoride tasnif edilmiş, Kur’an-ı Kerîm, Sünnet, İcmâ ve İstishâb üzerinde ittifak edilen deliler; Sahâbî kavli, şer’u men kablenâ, kıyas, istihsan, maslahat-ı mürsele, sedd-i zerâi’, örf ve âdet ihtilaf edilen deliller olarak ele alınıp açıklanılmıştır. Bu delillerden çıkarılan hükümler ve bu kaynaklardan hüküm çıkarma metodları da ayrı başlıklar olarak belirlenmiştir. Kaynaklardan hüküm çıkarma metodları kendi içerisinde tahsis, nesih, teâruz ve tercih, icthad ve taklit şeklinde gruplandırılmış ve örneklendirilerek anlatılmıştır.

İkinci bölümün son başlığında da mezhebin genel karakteristiğinden söz edilirken, mezhebin kurulumundan bugüne değin nasıl bir yapıya sahip olduğu anlatılmaktadır. Selefilik, subjektif irade taraftarlığı, İstishâbcılık ve müdahalecilik başlıkları altında verilen bilgiler, günümüz İslam coğrafyasında ortaya çıkıp baskıcı bir tutumla ilerlemeye çalışan Vehhâbilik oluşumunun fikri alt yapısını anlamak bakımından çok büyük önem taşımaktadır.

Üçüncü bölüm, “Literatür” başlığı altında sunulmuştur. İlk önce mezhep kitaplarında geçen bazı kavramların hangi manaları taşıdıkları zikredilmiş, sonra da ikinci bölümde mezhep alimleri hakkında bilgi verilirken atıfta bulunan eserler, türlerine göre tasnif edilerek okuyuculara tanıtılmaya çalışılmıştır. temel metinler ve bu metinlere yapılan şerhler, usûl, kavâid , furûk, cedel, hisbe kitapları şeklinde başlıklar altında sunulan kitaplara ek olarak mezhep hakkında yapılan çalışmalar da bu bölümde okuyucuların bilgisine arz edilmiştir. Bu bölüm Hanbeli literatüründe yer alan eserleri tanımak ve bu eserlere müracaat etmek durumunda kalan ilgililer için istifade etmesi kolay olacak biçimde derli toplu bilgiler vermektedir.

Tanıtımını yapmaya çalıştığımız bu eser, akademik bir içeriğe sahip olmakla birlikte, yazarın anlaşılabilir üslubuyla, sadece akademisyenlere değil konuya ilgi duyan herkese hitap eder niteliktedir.